ayat

TARİH

MECMUASI

Sayı: 7

Ağustos 1966 • 250 Kuruş

Gazilerimiz Taksim Anıtında.
Fotoğraf: Tamer Güvenç

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Hamdullah Suphi Tanrıöver 4
Türk'ün Kaderini Değiştiren Ay 10
Otuz Bir Mart Vakası 20
Büyük Bestekâr Hacı Ârif Bey 27
A. B. D. Kongre Salonundaki Kanunî Süleyman 33
Askerî Müze 34
Nusretiye ve Dolmabahçe Camileri 43
Padişahın Has Bahçesi (Sinan'ın Hatıraları) 48
Fuad Köprülü 56
Akan Kan Benimdir 63
Bir Asır Önce 67
Bektaşîlik 68
V - 2 Füzeleri 75
Eşkıya İle Karşı Karşıya 80
Hiyeroglıflerin Esrarı Nasıl Çözüldü 86
Tarihe Akan Bir Ay 91
İstanbul'un Dünü ve Bugünü 92
Çizgilerle Tarih 94
Tarih Postası 96

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Ağustos 1966 Yıl: 2 Cilt: 2
Sayı: 7 Sıra: 19

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Dağınık Notlarından

HAMDULLAH SUPHİ

Derleyen : ŞEVKET RADO

Avrupalı muharrirler talihli insanlardır. Onlar ölür ölmez tükenmezler. Hayatta iken neşredilmemiş eserleri ölümlerinden sonra neşredilir; böylece bir müddet daha eser vermeye devam ederler.

Bizimkiler ise, ne yazık ki, ölür ölmez tükeniyorlar. Çünkü varisleri kıymetli eşyasını hemen paylaşır; kitaplarını, kâğıtlarını, notlarını ise, değersiz şeyler diye, okkaya verirler. Bu yüzden nice eser kaybolmuştur. Büyük muharrirlerimizin nasıl çalıştıklarını eğer bilmiyorsak notları elimize geçmediği için bilmiyoruz.

Edebiyatımızın büyük şahsiyetlerinden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar'ın ölümü de böyle olmuştur. Tıpkı bir Avrupalı muharrir gibi, hayatı boyunca, notlar almış, kitaplarına malzeme hazırlamış ve bu notlardan pek azını kitap haline getirerek yayınlamıştır. Abdülhak Şinasi'nin ölümünden sonra evrakı, kardeşi Selim Nüzhet Gerçek'in evrakıyla beraber çuvallara doldurularak Sahaflar Çarşısında satılmıştır. Bunlardan yedi çuvalı bir tesadüf eseri olarak ben satın aldım. Çuvallardan hakikaten pek çok lüzumsuz şey çıktı. Ama karmakarışık bir halde çuvallara doldurulan bu evrak arasında Abdülhak Şinasi Hisar'ın ufak ufak, avuç içi kadar kâğıtlara yazılmış notları, öylesine darmadağınık olmuş bir halde perişanlığa mahkûm edilmişti ki manzara yürekleri sızlatıcı idi.

Bu binlerce kâğıt parçasının üzerinde Abdülhak Şinasi'nin neşretmediği şiirleri, bütün seyahatlerinde tuttuğu notlar, dil meselelerimiz, edebiyatımız, Türkçülük ve milliyetçilik üzerine düşünceleri, tarihimize ve kültürümüze dair notları, kendi devrinde ve daha önce yaşamış şair ve ediplerimiz hakkındaki mütalâaları, hâtıraları yazılıdır. Edebiyat tarihçilerimiz bunları görmeden Abdülhak Şinasi Hisar'ın gerçek şahsiyetini ortaya koyamazlar.

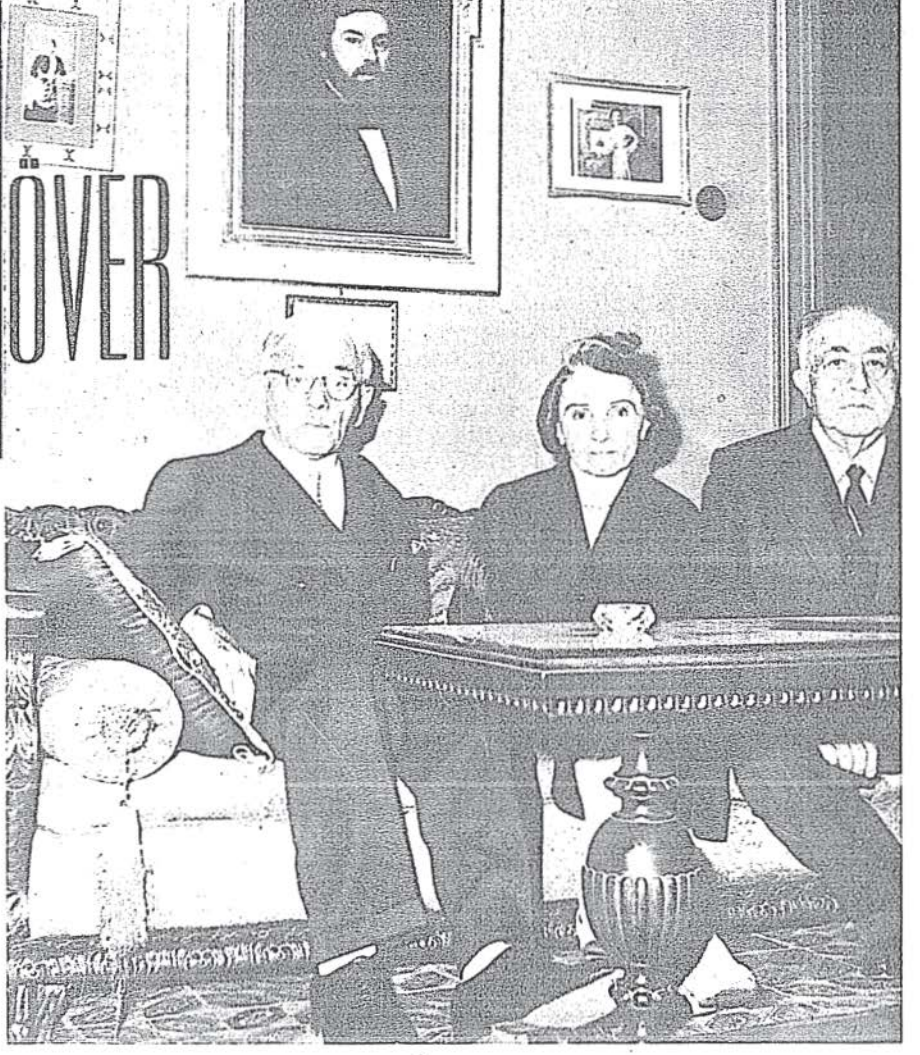
Aylardır, zaman zaman toz toprak içinde kalarak, bu perişan kâğıt parçalarını toplamaya, aynı mevzuda olanları bir araya getirmeye çalışıyorum. Eski harflerle tutulmuş ve ince uçlu bir kalemle ufacık ufacık yazılmış olan bu notları sökebilmek için pertavsızlarla büyüterek okuyabiliyorum. Ama ne yazık ki hiç biri tamam olmuyor. Aylar kâfi değil, belki senelerce uğraşmak lâzım gelecek.

Ama edebiyatımızın büyük adamı ve benim şahsî dostum olan Abdülhak Şinasi için, onun Türk okuyucusuna sunamadığı eserlerini parça parça bile olsa ölümden kurtarmak için bu gayreti esirgeyecek değilim. Bunu yapmayı Türk edebiyatına ve kültürüne bir hizmet sayıyorum.

Maddi değeri olmayan bu kâğıtların Abdülhak Şinasi'nin gerçek şahsiyetini ortaya çıkarması bakımından büyük değeri vardır.

Türk okuyucusuna ilk defa olarak Abdülhak Şinasi'nin, geçen ay vefat eden Hamdullah Suphi Tanrıöver hakkındaki hâtıralarını, birkaç sayfası eksik olarak takdim ediyorum. Abdülhak Şinasi her halde Ahmet Haşim ve Yahya Kemal için yaptığı gibi Hamdullah Suphi Tanrıöver için de bir kitap yazmayı düşünüyordu. Dağınık notlar Hamdullah Suphi Tanrıöver'in şahsiyetiyle beraber kurucusu olduğu Türk Ocakları hakkında da çeşitli notlarla doludur. Şimdilik yalnız Hamdullah Suphi için yazdıklarını okuyacaksınız. Bu satırlar hem Abdülhak Şinasi'yi, hem de edebiyatımızda değerli bir yeri olan Hamdullah Suphi'yi ölümden biraz olsun kurtardığı için ehemmiyetlidir. Ne yazık ki 20 küçük sayfadan ibaret olan kâğıtların ilk üç sayfası eksiktir. Onun için bulduğum yerden başlıyorum:

TANRIÖVER

Hamdullah Suphi Tanrıöver, eşi ve nol-larını derlediğimiz Abdülhak Şinasi Hisar.

... Mektebin sınıfları üç bahçeye taksim edilmişti. Her birinde ancak birkaç sınıfın talebesi birleşip tanışırlar, diğerleriyle ihtilât edemezlerdi. Bizden birkaç yaş büyük olan Hamdullah Suphi büyüklerin bahçesindendi. Fakat Müfit Ratip, Ahmet Samim, Emin Beliğ, Ahmet Haşim, İzzet Melih, ben ve sair birkaç arkadaşın edebiyatla iştigal ettiğimizi duymuş. Bize haber gönderdi ve bir gün teneffüs saatinde tanışmak için bahçemize geldi.

O zamanlar ekseri talebenin giydikleri de mektebin sefalet renklerine ve manzaralarına uygundu. Hamdullah Suphi'nin giyinişi ise itinalıydı. Sesi samimiyetten ziyade resmiyet hissi veren bir sesti. Teşrifatla, tekellüfperestane bir tarzda konuşuyordu. Bize edebiyattan, Namık Kemal'den, âtiden bahsetti. Hamdullah Suphi'de vatan âşıkı ve şairi Namık Kemalin tesiri çok olmuştur. Gerçi kendisini tecrübesi çoğalmış bir ağabey telâkki ediyor, fakat bize itibarla hitap ediyordu. Ruhumuzda bir nüfuz kazanmak isteyen üstat veya arkadaş en evvel bize inandığını göstermelidir. Onun öyle zengin bir kalbi olmalıdır ki, bize muhabbet ve emniyetini bezl ettiğini görebilelim.

Hamdullah Suphi, hakkımızdaki muhabbetli sözleriyle nezdimizde kendi otoritesini de tesis ediyordu. Biz de kendimize verilen bu ehemmiyetten memnun oluyorduk.

Birbirimizden tekrar görüşmek temennisiyle ayrıldık. Onunla ilk görüşmemizin bu tarzını âdet edindiğini ve tanışmak istediği başkaları için de tatbik ettiğini gördüm ve onunla görüştüğüm gün bana

yaptığı tesiri sonra birçok gençlere de yapmış olduğunu müşahede ettim. Binaenaleyh bu ilk hissim sonraki gördüklerimle teeyyüd etmiştir: O, gençlere muvaffak olmak ümidini ve hürmete, muhabbete ve hayata doğru çevrilmek cesaretini bahşeden, nazarlarımızın hududunu tevsi ve kalbimizin hararetini tezyid eden, sözleriyle başlarımızı daha yüksek tutturan, hulâsa, asil bir musiki tesiri yapan yüksek insanların soyundandır.

Böylece tanıştığımız Hamdullah Suphi bizi o tatil mevsiminde Küçükçamlıca tepesinde pederinden kalan korudaki köşkte bir öğle yemeğine davet etti. Ve o gün ilk defa onun hulyalarını açan manzaraları, fikirlerinin köklerini salmış olacağı yerleri gördük. Bütün bu güzel ve büyük koru, buradaki ahşap ve şimdi harap köşk, izmihlâl eden bir eski zaman debdebesine, gönüllerde baki kalan ve hâtırlarda yaşayan bir asalet ananesine delildi. Eski zaman çehrelerinin mübarek ve yüksek manalarını taşıyan bir sis gibi manidar yerlerdi. Buralarda yaşayan ecdat geniş odalar, sofalar ve mufassal teşrifat içinde kendi ruhlarının vakarını korumuş olacaklardı. Şahsın kendi kendisine verdiği bu paye, bu asalet hissi, bu ecdattan ve bu yerlerden arkadaşımızın ruhuna sinmiş olmalı ve fikirlerinin köklerini bu yerler beslemiş olmalıydı.

Hamdullah'ın babası Suphi Paşa ve büyük babası Sami Paşadan evvelki ecdadı da Edirnekapısı'ndaki Nakşibendî tekkesinin bütün cemaat işleriyle uğraşan şeyhleri, aynı zamanda mevrus mutasarrıfları idiler.

Sınıfımız değişince biz de artık büyüklerin, Hamdullah Suphi'nin bahçesine gelmiştik. Ders aralarında buluşuyor, yeni dostumuzun seslerini dinliyorduk. Onun biri kalbine, lâtifesine ve evine ait hususî, ve diğeri telkinine, işlerine ve yabancılara ait resmî iki sesi vardır. Yahut sesi bu iki makamdan birine tabi olur...

Burada notlardan bir sayfa kaybolmuştur. 6. sayfadan 8. sayfaya atlıyor:

... zıt olan şöhretleri vardı. Evvelâ hiç bir fen için hususî bir temayülü olmadığı, hattâ fenden uzaklaşan bir zihniyeti olduğu halde, bir fen adamı olarak telâkki ediliyordu. Bu şöhretinin hikmeti şudur ki, Hamdullah Suphi ta mektep zamanından beri bütün bildiğini çok iyi ve katiyetle bilir ve söyler. Kafası müte-

Hamdullah Suphi, evinde çocukluk resminin önünde...

madiyen madalyonlar darbeden bir makine gibi muntazam cümleler hazırlar. Sözleri hep yazılmış cümleler halindedir. Bunun içindir ki, bugün de yazmaktan ziyade söyleyerek yazdırmayı kolay buluyor. İşte içimizden kimse bildiğini böyle söyleyemez ve bundan dolayı onun çok bilmişliğine ve fennine hükmederdi.

Sonra manzumeler yazdığı ve bahçe zamanlarında bazen bir cezbe halinde yüksek sesle şiir okuyarak gezindiği için, kendisine şair diyorlardı. Biz daha ziyade Edebiyat-ı Cedide üstatlarının tesiri altında idik. İzzet Melih «Tezad» ının ilk şekli olan ve benim o zaman daha ziyade beğendiğim «Maziye Rağmen» hikâyesini büyük bir hürmetle Halid Ziya Bey'e (Uşaklıgil) ithaf ediyordu. Cenap Şahabettin Bey'in şiirleri bende bir sihir tesiri yapıyor, kendi kendime ve başka...

Notların 9, 10 ve 11. sayfaları kaybolmuştur. 12. sayfaya atlıyor:

... Gizlice gönderiliyordu. Bu manzumelerin Hamdullah Suphi'nin olduğu anlaşılması kendisi için şüphesiz büyük tehlikeleri mucip olacaktı. O, şiirlerini bastırmamaktansa bu tehlikelere katlanmayı tercih ediyordu.

Fakat o vakitlerde emsali bizde mevcut ve malum olsa, ona şairden ziyade hatip denilmesi muvafık olacaktı. Zira en çok sevdiği şey talâkat tecrübeleri yapmaktı. O zamanki hükümet din istibdadını da icra ettiği ve millete kendi serbestisini bile kaybetmiş bir din talim ve bunu hayatta zorla tatbik ettiği cihetle, hislerde dine karşı bir aksülamel hâsıl olmuştu. Hamdullah da mantık ihtiyacını ve talâkatını dinin telâkkilerini tenkit ve redde hasreder ve mutaassıplarla münakaşa ederdi. Akaid-i diniye muallimi ve bilâhara İttihat ve Terakki'nin Franmason olduğu rivayet edilen Şeyhulislâm Musa Kâzım Efendiyle ders saatlerini din hakkında münakaşa ile geçirdikleri olurdu. İşte bunlar Hamdullah Suphi'nin ilk hitabeleridir.

Sonradan estetik muallimi olunca güzelliği birtakım düsturlara rapt ve talim eden Hamdullah Suphi o zamanlarda güzelliğin âşıkı ve sanat için sanat taraftarlığı tarzında «Güzellik için güzellik» taraftarı olduğunu da göstermişti.

Rus-Japon muharebesi esnasında bütün arkadaşlarımız Ruslar'ın tarihî düşmanlığını ve vatanımıza ne muzır olmuş olduklarını bilerek, Japonlar'ın muzafferiyetlerini alkışlarken içimizden yalnız o, kalbinde beslediği güzellik muhabbetiyle «Güzellik namına» bir fikir serdetmek ve bir söz söylemek cesaretinde bulunmuş: «Çirkin bir ırkla güzel bir ırk çarpışıyor. Ben dünyada çirkinliğin tarafını iltizam edemem. Güzelliğin tarafını iltizam ederim» demiş ve bu sözü bize cidden garip görünmüştü.

Aradan birçok seneler geçti. Bir gün mühim bir payıtaht'a sefirimiz olarak gayet çirkin bir zat tayin edilmişti. Siması bilâkis ince, munis ve kendisi zarif, sevimli bir genç de kâtip olarak ona refakat edecekti. Senelere rağmen değişmemiş olan Hamdullah birdenbire tâ o eski sözünü hatırlatan bir cümle ile bu kâtibe: «Sizin sefirle birlikte gideceğinize çok memnun oldum. O yalnız gitseydi Türk ırkının pek çirkin bir mümessili olacaktı. Siz onun yanında ırkımız hakkında fikirleri tenvir etmeye yarayacaksınız.» dedi.

Hamdullah Suphi mektepten çıktıktan sonra ve Meşrutiyet'ten bir sene kadar evvel büyük bir hastalık geçirmiş, pek sarsılmış bir halde kaldığından yorgunluğun, zafiyetin ve mizacî bir kabiliyetin neticesi olarak kuvvetli bir nevrasteniye tutulmuş. Sakal bırakmış. Bazen bildiği bir yerden bildiği diğer bir yere gitmek istediği zaman alacağı istikameti şaşırır ve bu aczine şaşarmış. Ailesi onun yalnız sokağa çıkmasına mani olurlarmış. Bunları Paris'ten avdetimde sair bazı tafsilât ile Refik Halid Bey'den duymuştum. (1)

Hamdullah Suphi'ninki kadar kalabalık bir muhitte yevmî temas ile yorulan asabın bazen böyle isyan etmemesi imkânsız değil midir? O, icraat ihtiyacını tevarüs etmiş olduğu ecdadından bazen manevî bir inzivaya çekilmek ihtiyacını da tevarüs etmiş olmalıdır. Öyle ki ömrünün uzun sây seneleri arasında, belki böyle asabî bir yorgunluk neticesinde, büyük bir sükût, uzun bir tahayyül ve tam bir vahdet fasılası ile geçirilecek devrelerin belirmesi tabiî ve mukadderdir. Bunu anlamak için bu ruhtaki aksâ kuvvetlerin tezadını kabul etmelidir.

Meşrutiyet'in ilânından sonra tekrar buluştuğumuz zamanlar Hamdullah Suphi, muhitinde iyi bir tesir yapmaya pek ziyade itina eden bir gençti. Daima hitabet cümlelerine dönen sözleri ve resmî bir ahenkteki sesi yabancılara daha ziyade musanna gibi geliyordu. Konuşmasında merasimperestti. Giyinişinde gayet dikkatli ve titizdi. Çamlıca tepesindeki güzel koru satılmıştı. Horhor'da pederinden kalma ve artık bahçıvansız ve bakımsız bir

---

(1) Abdülhak Şinasi Hisar'ın notlarında «sakal bırakmış» cümlesiyle başlayıp devam eden cümlelerin üzeri, paragrafın sonuna kadar, bir kalemle çizilmiştir. Ş. R.

bahçe ortasında büyük, kâgir ve eskimiş bir konakta oturuyordu. Gidip iki üç saat Beyoğlu'nda gezinmek kararıyla buluştuğumuz günler sokağa çıkıncaya kadar akla karayı seçerdik. Ve bu tabirin hikmetini o zaman anlamıştım. Hamdullah Suphi bir aynanın karşısına geçer ve daha o zamandan ağarmaya başlayan saçlarını bir cımbızla koparırak beyaz kılları tahammüle şayan gördüğü bir miktarda tenzil etmeden evvel sokağa çıkmaya bir türlü razı olmazdı. (2) Marmara'ya bakan çamlardan akşamın koyulaşan maviliği gözlerimize bir davet, bir serzeniş gibi görünürdü. Biz ümit ettiğimiz tesadüfleri belki şu esnada kaçırmakta olduğumuzu düşünür, sabırsızlanırdık. Arkadaşımız iki saat sürecek bu seyrana ancak iki saatte hazırlanırdı. Bir heykeltıraşın yaptığı bir heykele vereceği itinayı yahut kendisinin hazırladığı bir nutkuna sarfedeceği emeği üşenmez, yorulmaz, usanmaz bir sây ile kendi kıyafeti için sarfederdi.

O zamanki matbuat hürriyete kavuşunca, gazetecilik etmeye ve muharrirlik hayatına başlamıştı. Abdullah Zühtü Bey'in neşrettiği ve bir aralık edebî baş makalelerini Cenap Şahabettin Bey'in yazdığı (Yeni Gazete) de bir müddet her gün bir mizahî yazısı intişar etti.

Nutkunun cümlelerini tanzim etmemiş ve yüzünün çizgilerini yabancılara karşı birer müdafaa hattı gibi kapayarak haricin ciddiyeti karşısında bir cephe almaya mecbur olmamış olduğu zamanlarda Hamdullah Suphi'nin kolay kolay ve uzun uzun gülen, eğlenen, lâtife eden neşeli bir gençliği, hiç yıpranmamış bir saffeti vardır. Her zaman nükte ile konuşur ve gayet hazır cevaptır.

Bir aralık birkaç ay müddetle (Davul) isimli resimli bir mizah mecmuası da neşretmişti. Bunda gayet tumturaklı ve eğlenceli birkaç manzumesi vardı.

Sonra İkdam, Sabah (?), Hak gibi gazetelerde, Musavver Muhit, Resimli Kitap ve Servet-i Fünun gibi mecmualarda daha kitap halinde toplanmamış birçok yazılar neşretti ve mektepteki şifahî mücadelelerini hatırlatan münakaşalarda bulundu.

Gene o sıralarda Hamdullah Suphi ilk önce Ayasofya rüştiyesinde kitabet ve Fransızca, bilâhare Darülmuallimin'de edebiyat ve fen-i terbiye, nihayet Darülfünun'da estetik muallimliklerine tayin olunmuştu. Bu sonuncu derste istihlaf ettiği Halid Ziya Bey ona bu kürsü ile beraber bir kitap bırakmıştı. Öjen Vero'nun "lestetik"i (3). Fakat Hamdullah Suphi derslerini bu kitaptan çıkarmaya razı olmamış, bilâhare mühim bir yenilik olarak bu dersi Türk ve İslâm Sanayi-i Nefisesi kürsüsü haline koymuştu.

O zamanlarda Hamdullah Suphi talebeye ders takririnin verdiği bir meleke ile fırsat buldukça umumî konferanslarda veriyor ve nutuklar irad ediyordu. Kendisinin hiç bir zaman kitabî = livresque bir mütefekkiresi olmadığını söylemiştim. Seyahatler ona çok yaramıştır. Tepebaşı tiyatrosunda ilk verdiği konferanslardan birinde dikkat etmiştim ki, mevzuubahis ettiği fikirler mücerret birtakım düsturlar olduğu halde o bütün misallerini bir müddet evvel iştirak ettiği ve zihninde birçok intıbalar uyandırmış olduğu belli olan Romanya ve Rumeli seyahatlerinden alıyordu. Bir mehaz zikreder gibi hep bu Romanya ve Rumeli seyahatinden bahseden hatip sanki bütün bildiklerini bu yolda öğrenmiş ve oralardan avdetinde beraber getirmişti.

Fakat çoğumuzun gözleri daha bağlı kalırken Hamdullah Suphi'ninkiler yavaş yavaş açılmıştı. O, milletimizin ne kadîm olduğunu ve nasıl sağlam ruhlu olduğunu, tarihini ve varlığını biliyor, ve bugün bu varlığı ve bu ruhu korumak için bir ceht ve iman lâzım geldiğini görüyordu. O, bütün millî âbidelerimizi, çeşmeleri, sebilleri, hanları, imaretleri, mezarları, türbeleri, mescitleri ve ilâhî camilerimizi görüyor ve bunlardan ilim ve muhabbetle bahsedip bunları göstermeyi ve sevdirmeyi de biliyordu.

Şimdi karşımızda daha mezhebini bulmamış ve ona ermemiş olduğu halde yaşıyla beraber tecrübesi artmış, kuvvetleri çoğalmış ve etrafında hayatın geniş manzaraları açılan bir genç beliriyor. Onun pek hususî meziyetleri ve kabiliyetleri var:

O, bilhassa, vatanında müstait telâkki ettiği bütün genç kuvvetleri arayıp takdir ve teşvik etmeye alışkın, onlara mefkûreli bir ruh telkin etmeye ve onlardan kendisi için de bir muhabbet duymaya susamıştır. Namık Kemal'den ateşli vatanperverlik, hamiyet, cesaret, feragat ve fedakârlık dersleri almıştır ve onu kalbinde bir velî gibi taziz ediyor. Kendi ailevî asaleti hakkında samimî bir hisle mütehassistir. Ve aldığı terbiyenin tesiri altın-

---

(2) «Hamdullah Suphi bir aynanın karşısına geçer» diye başlayıp not rakamına kadar gelen cümlelerin üzeri çizilmiştir. Başka bir kâğıt üzeindeki nottan bunları bizzat Hamdullah Suphinin silmiş olduğu yazılı ve (1930) tarihi var.

Ş. R.

(3) Arap harfleriyle yazılmış. «L'esthétique» olacak.

«Hamdullah Suphi, giyinişinde gayet dikkatli ve titiz bir insandı.»

da, her zaman asil kalmayı hayatın en büyük mazhariyeti biliyor. Onda bir tekke cemaatini asırlarca idare etmiş olan ecdattan mevrus bir didinme ve uğraşma ihtiyacı ve kabiliyeti var. Sesine milletinin hislerini duyuracak bir olgunluk vermeyi ve milleti bu sesle harekete getirmeyi murat ediyor. Milletin maarifiyle meşgul olmak istiyor. Kütüphanesine çekilmiş bir âlim değil, ilmini muhit, hayat ve tecrübesine medyun bir mütefekkirdir. Ruhun lirik bir ifadesi olan şiirde bile vatanını terennüm etmeyi seven bir şairdir. İstipdada karşı gayızla mütehassistir. Tehlike karşısında cesaret göstermeyi biliyor. Hayatta güzelliğin mevkiini müdrik ve hukukunu tasdika kaildir. Kendisi hakkında etrafına iyi bir fikir vermeye daima itina ediyor. Ruhunda hiç yıpranmamış, tamamen genç kalmış dinç bir cephe, bir neşe vardır. Ta mektepten beri elinde tuttuğu kalemine gazetecilik hayatına girdikten sonra her istediğini yazdırabiliyor. Muallimlik hayatı da onda yazmak kudretinden daha müessir olan söylemek kudretini çoğaltmıştır. Milliyet mefhumunun noksanını milletin en büyük bir kusuru olarak görmüş, millî ananeleri bulmuş, kadîm faziletlere ermiştir.»

★

İlâve:

Hâtıraları yazdığım zaman kendisinin gülünç bulmuş olduğumuz nikâh cemiyetinden bahsetmeyi unuttum. Dostumun biraz şöhretperest ve biraz gülünç bir hâdisesidir. Cemiyet, kayınpederi olacak zatın Kadırga'daki ahşap ve eski konağında olacaktı. Hamdullah Suphi bütün âdâta muhalif olarak bu nikâh cemiyetine bütün ocak münasebetiyle olan dostlarını, lâakal beş yüz kişiyi davet etmişti. En mutena odada büyük kardeşi Sami Beyle diğerleri oturuyorlardı. Diğer davetliler, odaları, ayakta durmak şartıyla doldurmuşlardı. Kendileriyle meşgul olacak kimse yoktu. Ekserisi birbirini tanımıyor ve âdeta buraya neden gelmiş olduklarını birbirlerinden soruyorlardı. Mütarekeden evveldi. (1914 - 1918 arasında?) Şeker yoktu. Löbon'un garsonları Löbon'un takımlarıyla sakkarinli çay vermeye başladılar. Halbuki saat on bir ilâ on iki veya birdi. Yemek saati, çay saati değil. Hamdullah biraz perişan, misafirler arasında dolaşıyor, eller sıkıyordu. Ev sahibi kayınpeder merasim münasebetiyle bir abiy (4) giymişti. Fakat nezleli imiş. Üstüne sarışın bir palto geçirmişti. (mevsim serince idi) ve herkese «nezlem var, mazur görürsünüz» diyordu.

Ne bu kadar masrafa girmek ve külfet ihtiyar etmek, ne de tam yapılamayacak birtakım merasim için gülünç olmaya hacet yoktu.

★

Hamdullah Suphi'ye eski bir ocaklı olarak duyduğum hürmet ve muhabbeti bir türlü tarif ve hele mübalağa edemem.

Hamdullah Suphi bizim neslin sayılı beş on üstatlarından biridir. Ömrünün ve sanatının faaliyetini, yani eserinin mühim bir kısmını Türk Ocağı'na hasretmiştir. Bu bakımdan Türk Ocağı onun canlı bir eseridir. Fakat bu inkişafını onun müdeven ve yazılmış eseri aleyhine temin etmiştir. Hamdullah Suphi bu bakımdan daha, daha ziyade hodgâm olsa ve yazılı eserine daha büyük bir zaman, mevki ve paye vermiş olsa daha iyi ederdi. Bu da ayrı ve grave bir meseledir.

---

(4) Frak veya smokin.